

LE MONDE *diplomatique*

MAGYAR KIADÁS

2016. augusztus

Atlanti provokáció

SERGE HALIMI

Lehetséges-e, hogy az Európai Unió NATO tagországainak vezetői egyszerűen követni akarnák José Manuel Barrosot, aki az Európai Unió elnöki posztja után átállt és Goldman Sachs lobbista lett? Kihasználták volna az Észak-Atlanti Szövetség Szervezete (NATO) csúcstalálkozóját, hogy előkészítsék a karrierváltást az amerikai fegyvergyárak tanácsadói posztjára? Nem, ez túl abszurdnak hangzik... legalábbis reméljük, hogy nem... Bár a feltételezés alig ijesztőbb, mint a júliusi varsói találkozón hozott döntés: egy új négyezer fős mozgó egységet vettnek be, vagy Lengyelországban, vagy az egyik balti országban. Lőtávolságra Szentpétervártól, az orosz flotta balti tengeri központjától.

Már most elképzeltethetjük az orosz vezetők felháborodását, amikor a NATO, az a hidegháború korszakából örökölt szervezet, amely a Szovjetunió^[1] eltűnésével szintén megérdemelte volna, hogy eltűnjön, épp ott tartja az ülését, ahol a Szovjetunió vezetésével 1955 májusában aláírták a Varsói Szerződést. És hát az sem segít feloldani a hangulatot, hogy Curtis Scaparrotti amerikai tábornok az európai NATO erőik új vezetője bejelentette: „a parancsnoki felépítésnek elég rugalmasnak kell lennie ahhoz, hogy az átmenet a béke, a provokáció és a nyílt ütközés között természetes módon^[2]” jöjjön létre. Még hogy provokáció? Mikor az ukrán elnököt, Petro Porosenkót, akinek az országa hadüzenet nélküli háborúban áll Oroszországgal, képesek voltak meghívni a lengyel fővárosba, miközben országa nem is tagja a NATO-nak?

Ott pedig hallhatta, amint az amerikai elnök újra bejelentette: „egyértelműen támogatjuk az ukrán erőfeszítéseket, hogy megvédjék országuk szuverenitását és területi épségét az orosz agresszióval szemben”. Fordítás: a nyugati országok Moszkva ellenes szankcióit fenn fogjuk tartani „mindaddig, amíg Oroszország nem teljesíti tökéletesen a Minszki megállapodásból ráeső feladatokat^[3]”. Washington és szövetségesei továbbra is egységesen kifejejtik Ukrajna lépéseinek szerepét a Krím félsziget annektálásában, és a minszki megállapodás be nem tartásában is.

Miért kell fenntartani a feszültséget Európa országai és Oroszország között? Washington számára ez lehetővé teszi, hogy megelőzze az régió országai közötti közeledést. A „Brexit” után pedig biztosítja, hogy leghűségesebb szövetségese, az Egyesült Királyság továbbra is szoroson kötődjön katonailag az öreg kontinenshez. Berlin, ahol épp most növelték meg a katonai költségvetést, a maga részéről úgy ítéli meg, hogy „ha nem történik komoly változás, akkor Oroszország az előre látható jövőben komolyan veszélyeztetni fogja kontinensünk biztonságát^[4]”. Ez a megállapítás mondjuk a NATO-ra is érvényes...

Az atlanti szövetség dob pergését túlharsogták azonban egyéb zajok. Barack Obamának le kellett rövidítenie európai útját, mert Dallasban rendőröket lőttek le. François Hollande pedig alig néhány órával a nizzai öldöklés előtt fodrásza béréről értekezett a Július 14-dike alkalmával tartott beszédében, meg sem említve a

varsói csúcstalálkozót, amelyben Franciaország vállalta, hogy az Oroszország határaihoz tartó csapatfelvonulásban ő is részt vesz.

Fordította: Morva Judit

[1] Régis Debray: [La France doit quitter l'OTAN](#), [Nyílt levél Hubert Védrine volt külügyminiszternek: Franciaország hagyja el a NATO-t], *Le Monde diplomatique*, 2013. március, a magyar kiadásban 2013. június <http://www.magyardiplo.hu/index.php/component/content/article?id=1201>

[2] Idézi a *The Wall Street Journal*, New York, 2016. július 11.

[3] A Minszki Megállapodás célja, hogy véget vessen a kelet ukrainai konfliktusnak - lásd Igor Delanoë: [L'Ukraine entre guerre et paix](#), *Le Monde diplomatique*, 2015. március

[4] A német hadvédelem fehér könyve, idézi a *Le Figaro*, Párizs, 2016. július 14.

Görögországot kiárusították: Kína és Németország lett a nyertese a kierőszakolt privatizációknak

Niels Kadritzke

A tarkón tartott pisztoly hatására Görögország 2015-ben megadta magát európai „partnereinek”. Így az ország költségvetési és adózási döntéseit előzetesen jóvá kell hagyatnia Brüsszellel. A kikényszerített privatizációs program, egy az Unió országaiban eddig sosem látott mértékű tulajdonosváltást bonyolít le. A görög köztulajdont, beleértve a kikötőket és a repülőtereket, diszkont áron zsákmányszerző vevőknek adták el, akik az államot meg fogják fosztani az égetően szükséges

bevételektől.

A Transnational Institute (TNI) legutóbbi, az európai ipar privatizálásának hatásairól készült tanulmányának^[1] összegzése szerint „nincs bizonyíték arra, hogy a privatizált vállalatok hatékonyabbak lennének”. Sőt, a privatizálás szétzilálta a bérszerkezetet, lecsökkentette a béreket és lerontotta a munkafeltételeket, így növelte a jövedelmi különbségeket.

Görögország iskolapéldaként szolgál. Az adósságválság következtében az ország hitelezői számos állami és fél-állami vállalat eladását kényszerítették ki azzal az egyetlen céllal, hogy az államadósságot törlesszék. A közjavaknak ez a kiárusítása, a trojka^[2] nyomására, a görög gazdaságot hét évig recesszióban tartó „mentőprogram”^[3] a legabszurdabb része. Amikor a válság közepette egy csődbe került kormányt az állami vállalatok kiárusítására kényszerítenek, az mindig diszkont áron történik, jegyzi meg a TNI tanulmány. Mély recesszió idején még a „családi ezüstöt” sem lehet tisztességes áron eladni, így a közjavak kiárusítása sikkasztásnak minősíthető.

Mindez igaz akkor is, ha akár hívei vagyunk egy erős állami szektornak, akár ellenezzük. Görögországban az ügyek sokkal bonyolultabbak, mint máshol, mivel bizonyos területeken lehetnek a privatizáció mellett szóló érvek. Például, bizonyos állami vállalatoknak, amelyek fontos és szükséges szolgáltatásokra jöttek létre (többek között az energiaszektorban vagy a szállításban), gyakran van egy másodlagos céljuk is, miszerint a fogyasztók és az adófizetők kontójára jól fizetett, biztos és persze könnyű munkahelyeket nyújtsanak az adott kormány embereinek.

Ez magyarázza, miért fogadta sok görög inkább kedvezően a szolgáltatási szektor kiárusítását. Nagyszámban támogatták az OTE telefontársaság (jelenleg COSMOTE) és az Olympic Airlines légitársaság korábbi részleges privatizációját és úgy vélik, hogy ezek ma jobban és ügyfél-centrikusabban működnek, mint korábban. 2011 áprilisában a görögök több mint 70 százaléka tekintette a privatizációt „általában fontosnak”.^[4]

Egy másik megfontolás az állami költségvetés szűkössége. Ha az állami vállalatok vagy épületek felújítása komoly beruházást igényel, miközben erre az államnak nincsen pénze (ilyen pl. az ESA államvasúti cég esete), akkor sokan nem veszik rossz néven az eladást. Sok görög nem szeretné, ha egy létfontosságú szolgáltatás magánnyereséget növelne. Ugyanakkor nincsenek meggyőződve arról, hogy a csődbe jutott állam a vállalatokat hatékonyan és az ügyfelek számára kedvezően képes működtetni.

Fontos kérdések: a pireuszi kikötő

Amikor a privatizációs terveket liberális szempontból értékeljük, három kulcskérdésre keressük a választ. Egy vállalat eladásából vagy bérbe adásából származó bevételek arányosak-e azzal a jövedelemmel, ami ezek után nem fog befolyjni az állami büdzsébe? A privatizált cég szükséges beruházásait az új tulajdonos el fogja-e végezni – képes-e és akarja-e ezeket finanszírozni? Milyen befolyása marad az államnak az egész nemzet szempontjából fontos stratégiai döntésekre? Ezek a kérdések különösen fontosak Görögországban a két legnagyobb projekt esetében: az OLP pireuszi kikötő működtetésének 67 százalékos eladása a kínai állami Chinese Ocean Shipping Company (Cosco) számára^[5], valamint 14 repülőtér haszonbérletbe adása a német Fraport vállalat vezette konzorciumnak.

A görög privatizációs tenderek összes jellemzője tükröződik abban, ahogyan a Cosco megszerezte az OLP-t. A folyamat végén a Cosco maradt az egyetlen ajánlattevő, és ezért nem csak ő határozhatta meg az árat, hanem egy sor más feltételt is. Az ügylet végül a kínaiaknak széleskörű ellenőrzést biztosít Görögország legnagyobb kikötője felett, mivel a Cosco a pireuszi kikötő három konténer-terminálja közül már kettőt 2008 óta működtet, egy 35 évre szóló haszonbérleti szerződéssel.

A Cosco az OLP részvényeinek két harmadáért 368,5 millió eurót fizetett, és a tárgyalások a legteljesebb homályban zajlottak. A Taiped görög privatizációs ügynökség az első kínai árajánlatot nem megfelelőként visszautasította, de soha nem hozta nyilvánosságra, hogy az értékbecslők milyen árat állapítottak meg, vagy hogy a Cosco végül is mekkora árat tartott elfogadhatónak. Az viszont tudható, hogy a Taiped az ügylet egészét 1,5 milliárd euróra becsüli, de ebbe már beleszámolt bizonyos jövőbeni görög adóbevételeket is, amit pedig nem nagyon lehet előre megbecsülni, valamint egy 350 millió eurós a szerződésben beígért beruházást is.

A számítás becsapós, mivel az OLP eddig kb. 35 millió eurót kapott évente a Cosco leányvállalata által működtetett két konténer terminálért. Most ennek a pénznek a 67 százaléka az OLP többségi részvényesét illeti – más szóval ez a Cosco egyik zsebéből a másikba kerül. Ez azt jelenti, hogy a görög állam legalább 700 millió euró bérleti díjtól esik el a haszonbérleti idő alatt, amit logikusan le kellett volna vonni az OLP teljes privatizációs értékéből.

Még abszurdabb a Taiped számítása a megállapodás szerinti beruházásról. Ez magában foglal 115 millió eurónyi EU-támogatást is a pireuszi személyszállító hajókikötői terminál bővítésére. Ezt az OLP akkor is megkapta volna, ha teljesen állami tulajdonban maradna. Továbbá semmi nem garantálja, hogy a megállapodás szerinti beruházások ténylegesen meg is történnek majd, ugyanis a szerződés záradéka úgy védi a Cosco-t, hogy az első öt évben ne lehessen büntetni, ha a vállalt kötelezettségeit nem teljesíti.^[6]

Athéni bankárok és tőzsdeügynökök a Cosco-val kötött ügylet hosszú távú előnyeire mutatnak rá, amikor kiemelik, hogy a kínaiak Európába irányuló exportja számára kiépülő átrakóközpont évi 5 milliárd euró bevételt és 125 ezer új munkahelyet teremt.^[7] Azonban ezeket a durva becsléseket a legkevésbé sem biztos feltételezésekre alapozták. Az egyik feltételezés az volt, hogy a kínaiak kiépítik a görög vasúthálózatot (de ezt az opciót máris elvethetjük, mert az oroszok maradtak az egyetlen ajánlattevők), a másik az, hogy a virágzó kínai export töretlen marad a jövőben is. Ez a két feltételezés mostanában vált bizonytalanná. De valóban görög érdek volt kiárúsítani az egyetlen vevőnek az ország logisztikai infrastruktúrájának kulcselemeit?

Hogyan hozták tető alá a repülőterek ügyeletét

Ezt a kérdést más, már befejezett privatizációval kapcsolatban is fel kellene tenni. A Fraport német cég és Dimitrisz Kopeluzosz görög oligarcha^[8] jogot szerzett, hogy 14 görög repülőteret működtethet és bővíthet 40 évig, és a jog további 50 évre kiterjeszhető. A konzorcium 1,23 milliárd euró egyszeri kifizetést teljesített és vállalta, hogy éves bérleti díjként illetve adófizetésként a 40 éven alatt összesen alig 8 milliárd eurót fizet majd még a görög államnak.

Az eladás kritikussai viszont úgy számolnak, hogy a repülőterek 150 millió euró profitot termelnek évente, vagyis a 40 év alatt, ez 6 milliárd eurós bérleti díjnak felel meg. De a Fraport maga is úgy véli, ez a jövedelem jelentősen növekszik majd a közeljövőben, tekintettel az olyan turistákat vonzó szigetek felé induló járatokra, mint Rodosz, Mükonosz, Szantorini és Korfu. Ezeken a járatokon a forgalom évente 20 %-kal nőtt az elmúlt két évben. Matthias Zieschang, a Fraport pénzügyi igazgatója, úgy számol, hogy 2017-től a vállalat „a görög repülőterekből további évi 100 millió eurót fog kitermelni.”^[9]

Külön története van, hogy hogyan hozták tető alá az ügyletet. Hárman pályáztak a repülőterek működtetésének jogára, ami a görög privatizációs eljárásokban kivételesnek tekinthető. Stefan Schulte, a Fraport vezérigazgatója úgy véli, a német cég „meggyőző ajánlattal ütötte ki versenytársait”. De az eljárásban két dolog tűnik fel: az egyik, hogy 14 nagy és nyereséges repülőteret hirdettek meg bérletre. 2013 elejéig viszont más privatizációs tervek voltak ismertek: a 37 görög repülőteret két csoportra tervezték felosztani, amelyik mindegyikébe nyereséges és veszteséges repülőtereket válogattak volna azért, hogy a kimazsolázást megakadályozzák, és arra késztesék a vevőket, hogy a divatos célállomásokon szerzett profitból támogassák a távoli szigetek repülőtereit. Ezt a tervet a trojka visszautasította, és ragaszkodtak, hogy a „csomag” csak a magas nyereséggel működő repülőtereket tartalmazza.

Erős a gyanú, hogy ezt a döntést a trojka központi hatalmának, Németország kormányának a rendelkezésére hozták meg. Ezt támasztja alá a második eljárási elem. Amikor meghírdették a tendert, a Taiped „műszaki tanácsadóként” a Lufhansa Consultingot választotta ki, ami a vállalat leányvállalataként 8,45 %-kal részesedik a Fraportból. Ez súlyos érdekütközés, ami az alapvető erkölcsi normáknak sem felel meg és akkor ne is említsük az Európai Unió tenderezési szabályozását.

A TNI tanulmány szerzői ugyanerre a konklúzióra jutottak, és egy másik tényezőt is kiemelnek. A Fraport többségi részvényeit Hessen szövetségi állam és Frankfurt birtokolja (összességében 51,35 %-ban). A görög nyereséges repülőterek privatizációja után a magas nyereség így a német önkormányzatok bevételeit fogja növelni, vagyis ahhoz az országhoz kerül, amely a legnagyobb hitelezője Görögországnak. Hogy ez égbekiáltó rablásnak minősíthető-e, vagy sem, az végül mindegy is, ugyanis Görögország elesik egy hosszú távú jövedelemtől, ami sokkal hasznosabb lenne a kormány pénzügyeinek stabilizálásában, mint egy egyszeri (diszkont áron megvalósuló) privatizációs bevétel, amit azonnal az adósságszolgálatra fizetnek be.

A Fraport természetesen maximalizálni akarja a Földközi tengeri vállalkozása profitját. Stratégiája nem csak a növekvő utasszámra épül. Matthias Zieschang a gyors forgalomnövelés mellett, jelentősen ki akarja bővíteni és optimalizálni akarja egyéb kereskedelmi lehetőségeit is. A rövidke átruházási szerződésben rögzített feltételek nyilvánvalóan a haszonbérlet számára előnyösek. A Fraport nem csupán mentesül a telekadó és a helyi adók alól, hanem jogosult, hogy a repülőterein lévő összes eddigi beszállítói, üzlethelyiségre vonatkozó és étteremi működtetési szerződéseit és bérleményeit felmondja, és saját partnerei számára adja bérbe ezeket, anélkül, hogy kompenzációt nyújtana a szerződések felmondásáért. A szerződésbontási kártérítés megfizetése a görög kormányra hárul.

És ez még nem minden! A görögöknek kell kifizetniük a Fraport által elbocsátottakat, kártalanítaniuk kell a munkahelyi baleseteket, még akkor is, ha ennek oka a vállalat, s fizetniük kell a repülőterek bővítésekor szükséges környezeti hatásvizsgálatok költségeit is. Akkor is fizetniük kell, ha a bővítést archeológiai feltárások késleltetik.^[10]

A költségeknek a csődben lévő görög államra terhelése nem csak hihetetlenül cinikus, de csúfot űz az Európai Bizottság saját alapelveiből is, ugyanis 2012 októberében a Bizottság jelentette ki a vízszolgáltatás privatizálása ellen tiltakozó civil szervezetek előtt, hogy „a közszolgáltatások privatizálása hozzájárul az államadósság csökkentéséhez, valamint az állami vállalatoknak nyújtott szubvenciók, egyéb transzferek és állami garanciák csökkentéséhez.”^[11]

Szükség van egy harmadik útra

A Fraport esetében azonban nem kell csökkenteni az állami támogatásokat, sőt! A 14 repülőtér haszonbérletje széleskörű szubvenciókra jogosult, kezdve a transzfer költségektől egészen a görög állami garanciáig. A görögöknek még sincsen beleszólásuk a gazdaság olyan kulcságazatait illető kritikus döntésekbe, mint például a repülőtéri illetékek, pedig ez meghatározó lehet egy-egy a turizmusból élő sziget számára.

A Fraport-szerződés támogatói felhozzák, hogy az olyan lepusztult és visszataszító repülőtereket, mint a korfui és a szantorinin lévő, nem lehet külföldi beruházások nélkül finanszírozni. Ez felveti azt a kérdést, hogy nem lehetett volna inkább modernizálni az infrastruktúrákat az Európai Beruházási Bank (EIB) kölcsöneiből? (Megjegyzendő, hogy a köztulajdon a felújítási tervek műszaki tartalma és ellenőrzése illetve a költséghatékonyság szempontjából is, nagyobb garanciát jelentett volna a Banknak). Az ehhez hasonló termelőberuházások pedig garantált és növekvő bevételeket jelentettek volna a görög államnak.

A kormányzati költségvetés stabilizálása szempontjából a Fraport-szerződés a lehető legrosszabb feltételekkel lett megkötve. De ez igaz a többi 19 privatizációra is (beleértve a gázszektor, a villamos hálózatot és a Thessaloniki kikötőt), amelyeket egy mély válságban lévő államban kezdtek meg, vagy terveznek végrehajtani. Kivételt képeznek – talán – az állami tulajdonban lévő ingatlanok eladásai, amelyeknél úgy tűnik, hogy a magánbefektetők hasznos célokra fogják felhasználni. Úgy legyen!

A fentiek nem azt jelentik, mintha a közszektor korábbi fenntartása, minden jelentős változtatás nélkül, lett volna a jó megoldás. A legjobb lett volna egy harmadik út, de a politikai klientúrából előnyt szerzett legtöbb görög vállalatnak nincs szüksége radikális szerkezetátalakításra. Pedig az elvadult és előnytelen privatizáció illetve a klienseket eltartó állam között bőven lett volna lehetőség, a közérdeket figyelembe vevő megoldások kialakításra. Hogy a nagy szolgáltató cégeket joggal lehessen a *köz érdekét* szolgáltatóknak nevezni.

Niels Kadritzke a *Le Monde diplomatique* német kiadásának szerkesztőségi igazgatója. Ez cikk a Nachdenken über Griechenland [Görögországról gondolkodva] című blogjában megjelent elemzésének rövidített változata.

Fordította: Kleinheincz Ferenc

[1] Sol Trumbo Vila és Matthijs Peters: The Privatising Industry in Europe, Transnational Institute, Amszterdam, 2016. február

[2] Trojkának nevezik a Nemzetközi Valutaalap (IMF), az Európai Központi Bank (EKB) és az Európai Unió hármását.

[3] Az Európai Bizottság, az Európai Központi Bank és a Nemzetközi Valutaalap a további kölcsönök feltételeként egy sor gazdasági kiigazító intézkedést kényszerített az egymást követő görög kormányokra.

[4] <http://www.publicissue.gr/1733/private-sector/>, görög nyelven.

[5] Lásd a *Le Monde Diplomatique magyar kiadásának* 2013. márciusi számában Pierre Rimbart cikkét: Szerződések egyenlőtlen erőviszonyok között

<http://www.magyardiplo.hu/index.php/2013-marcius/1063-szerzdesek-egyenltlen-erviszonyok-koezoett-pireusz>

[6] Ezt a görög ThePressProject weboldal (<http://www.thepressproject.gr/>) tárta fel.

[7] <http://embassynews.net/2016/01/21/cosco-group-obtains-67-of-piraeus-port-authority/>

[8] Kopeluzosz az energiaiparban és az infrastruktúrák területén gazdagodott meg görög politikai kapcsolatainak és az orosz Gazprom-kapcsoltoknak köszönhetően.

[9] *Börsen-Zeitung*, Frankfurt am Main, 2016. február 27.

[10] A feltételek listáját a ThePressProject hozta nyilvánosságra.

[11] Sol Trumbo Vila és Matthijs Peters idézett munkájából.

Az amerikai jog területen kívülisége

Jean-Michel Quatrepoint

Az amerikai jog exportálása, az amerikai törvényeknek az ország területén kívüli alkalmazása olyan folyamat, ami nem ma kezdődött. Az Egyesült Államok évek, sőt évtizedek óta fejleszti globális, szuperhatalmi stratégiáját, ennek egyik eszköze a jogi arzenál bevetése, amikor is törvényeit és normáit az egész világra próbálja kiterjeszteni. A BNP Paribas-ra kivetett kolosszális bírság (8.9 milliárd dollár) illetve az Alstomra kivetett büntetés (772 millió dollár) –, mert (bármit is mond az Alstom vezérigazgatója) ez volt a valódi oka annak, hogy az Alstom „energetikai” üzletágát végül eladták a General Electric-nek – kellett ahhoz, hogy Franciaország vezetői felfedezzék az évtizedek óta folyó gazdasági háború realitását. Így aztán késve fedezték fel annak a jogi arzenálnak a gyilkos jellegét, amelynek a létrehozása már egy negyedszázadra nyúlik vissza.

A 90-es években, a kommunizmus összeomlása után, az Egyesült Államok egy sor olyan kereskedelmi törvényt vezetett be, amely nem csupán az amerikai vállalatokra, de minden más külföldi cégére is vonatkozott. Ezeknek a törvényeknek, *Trade Act*-oknak vagy embargóknak a többsége lehetővé teszi az amerikai kereskedelem felelőseinek, hogy az amerikaiak gazdasági riválisait azonosítsák és szankcionálják, „tisztességtelen és ésszerűtlen” magatartásra hivatkozva.

Ezek a törvények néhány nagy fejezetbe sorolhatók:

Ma a legismertebb a korrupció elleni harcról szóló híres *Foreign Corrupt Practices Act* (FCPA), amelyet azokra az amerikai vállalatokra alkalmaznak, amelyek funkcionáriusokat és politikusokat vesztegetnek meg, hogy szerződésekhez jussanak. 1998-ban az FCPA-t kiterjesztették a külföldi vállalatokra is, és ez szolgált modellként az OECD^[i] egyezményhez is, amely elvileg és célja szerint bünteti, különösen a nagy összegű szerződéseknél, a korrupciót.

A második fejezet egy olyan törvénygyűjtemény, amely bünteti a kereskedelmet az amerikai embargó alatt álló államokkal. Ezek közül a törvények közül egyesek ismertek, mint a Helms-Burton és a D'Amato törvények, amelyek szankcionálják azokat az amerikai vállalatokat, amelyek kereskednek Iránnal, Kubával, Líbiával, Szudánnal, stb. (összesen 70 féle amerikai embargó van életben a világon). 2006-ban egy brit bankár, a *Standard Chartered* egyik vezetője ezt mondta: „Kibaszott amerikaiak, kik vagytok ti, hogy megmondjátok a világ többi részének, hogy nem dolgozhatunk az irániakkal?”. Néhány évvel később a *Standard Chartered*-nek 700 millió dollár büntetést kellett fizetnie, mert Iránnal kereskedett.

Egy másik fejezetet képez az a törvénygyűjtemény, amely az ENSZ-embargó alatt álló országokkal való kereskedelmet bünteti.

Azután jön a terroristák és kábítószer-kereskedők piszkos pénzeinek tisztára mosása.

A *Patriot Act*, amelyet 2001-ben, az ikertornyok elleni támadás után adtak ki, a terrorizmus elleni harc ürügyén, kiterjesztett hatalmat ad több hivatalnak is, hogy hozzáférjenek különböző informatikai adatokhoz.

Végül, a 2010 júliusában elfogadott Dodd-Frank törvény felhatalmazza a SEC-et^[ii], az amerikai tőzsdecsendőrséget, hogy minden olyan magatartást büntessen, amely az Egyesült Államokban bárki részéről

szignifikáns módon hozzájárul pénzügyi bűncselekmény elkövetéséhez, még akkor is, ha az adott pénzügyi tranzakcióra az Egyesült Államokon kívül került sor, és kizárólag külföldi szereplők vesznek részt benne. Na ez a törvény már túl messze ment...

Hab a tortán, hogy 2014-ben a *Foreign Account Tax Compliance Act* (FATCA) az amerikai adóhivatalnak területen kívüli jogot adott arra, hogy a külföldi bankokat arra kényszerítse, hogy az ügynökeivé váljanak, és minden információt átadjanak az egész világon az amerikai állampolgárok számláiról és tulajdonairól. Ha a bankok nem működnek együtt, az Egyesült Államokban szerzett jövedelmük 30%-át elkobozzák, és ami még súlyosabb visszavonhatják a működési engedélyüket. Márpedig egy bank számára, főleg a legnagyobbak esetén, ha nem működhetnek az Egyesült Államokban és nem juthatnak dollárhoz, az a halálos ítélettel egyenértékű. A FATCA mögött gyakran hajlamosak vagyunk az amerikaiak olyan eszközét látni, amely végül is megtörte a svájci bankárokat, a „zürichi gnómkat”, arra kötelezve őket, hogy hagyjanak fel a szentséges banktitkaikkal. Ez igaz ugyan... de ez csak a fa, ami eltakarja az erdőt. Így a BNP Paribas a büntetése részeként arra kényszerült, hogy átadja az amerikai és francia-amerikai ügyfeleinek listáját. Így aztán nagyon is tiszteletre méltó személyek, akik balszerencséjükre kettős állampolgársággal rendelkeznek, de jövedelmüket Franciaországban szerzik és vallják be, anélkül, hogy az Egyesült Államokban is lenne jövedelmük, arra számíthatnak, hogy az amerikai adóhivatal részéről az *Internal Revenue Service* (IRS), összegzi az összes bevallott jövedelmüket és adójukat. Ha Franciaországban kevesebbet fizetnek, mint az Egyesült Államokban kellene, akkor az IRS követelni fogja a különbözetet. Ezt zsarolásnak nevezik.

Szép elvek... és a Volkswagen-ügy

Visszatekintve, nagyon nehéznek látszik tiltakozni ezen intézkedések bármelyike ellen: ki emelne szót a korrupció elleni harccal szemben... ? Ugyanígy, ki ne helyeselné a kábítószerkereskedők és jövedelmük tisztára mosása elleni intézkedéseket? Ugyanez a helyzet a terrorizmussal. Nagyon ügyes érvelés, amelyet részleteiben még Suzanne Nossel dolgozott ki 2004-ben, és később Hillary Clinton, külügyminisztersége idején (2009-2013) kezdte bőségesen felhasználni.

Ez a teória nem a *puha hatalom*, hanem az *okos hatalom* teóriája, amelyben az Egyesült Államok, saját egyetemes, mindenre kiterjedő hatáskörére hivatkozva alapozza meg az egyetemes joghatósági álláspontját.

Az Egyesült Államok úgy viselkedik, mint az új kiválasztott nép. Győzelmeik a rossz erőivel szemben (1945-ben a náciizmus, később a kommunizmus ellen) illetve gazdasági teljesítményük a modell felsőbbrendűségét igazolja. Normális tehát, hogy minden más nép elfogadja ezt a modellt, mert a globalizáció az uniformizálódást is magában foglalja. Az Egyesült Államok tehát meghatározza az egyetemes nagy elveket, amelyek mindenkire érvényesek és mindenkire rákényszeríti ezek alkalmazását: a jogi arzenál révén, a dollár hatalmának révén, a technológiai révén, amelyek lehetővé teszik, hogy mindenről tudjon (gondoljunk az NSA-ra). Mindezt természetesen a közjó érdekében.

Ezt az egyetemes joghatóságot definíciószerűen minden emberi működésre alkalmazni akarja. A FIFA és Sepp Blatter (és tágabban Michel Platini) elleni támadást angolszászok, amerikaiak vezették. Egy nagyon okos támadást, mert mindenki tudja, hogy a FIFA^[iii], akárcsak a NOB^[iv], közismerten a nepotizmus és a korrupció fellegrárai. Az amerikaiak számára arról volt szó, hogy szétrobbantsák ezt a rendszert és egy másikat tegyenek a helyére, ahol az amerikai hatalom uralkodik majd és diktálja a szabályokat.

Nagyon nehéz támadni ezt az *okos hatalmat* –, amely egy valódi ideológia – hiszen az emberi jogok védelmére, a szabad és tisztességes versenyre, a fogyasztók és a kisebbségek jogaira stb. hivatkozik. A stratégia egyik tartópillére az angolszász nem-kormányzati szervezetek (NGO) erős szerepvállalása szerte a világon.

Ez állt a Volkswagen-ügy mögött is. Távol álljon tőlem, hogy védelmezem a Volkswagent, vagy a német autóipart, de érdekes megfigyelni, hogyan bontakozott ki „az ügy”. Úgy kezdődött, hogy az európai autóipari *lobby*, amelyet a német ipar ural, nagyon jó kapcsolatokat ápol az Európai Bizottsággal és evidens módon a szennyezési és fogyasztási szabványokat Európában az autógyárak egyetértésével alakították ki. Mindannyian láthattuk, hogy a járművek meghirdetett üzemanyag fogyasztása nem felel meg a gyakorlatban tapasztalt értékeknek. A Volkswagen úgy határozott, hogy a dieselüzemű járművekkel, amelyek lényegileg európai találmányok, belép az amerikai piacra. Márpedig az Egyesült Államokban a dieselmotorokra vonatkozó szennyezési előírások – különösen az apró porszemcsékre vonatkozóak – sokkal szigorúbbak, mint Európában. Itt egy protekcionista szabályozásról, norma előírásról beszélhetünk. A Volkswagen elhatározta, hogy annak érdekében, hogy behatoljon járműveivel az amerikai piacra, titokban beépít egy, a Bosch által kidolgozott szoftvert. Egy olyan szoftvert, amely lehetővé teszi, hogy eltitkolja a valós porszemcse-szennyezést.

Ezt a trükköt egy amerikai NGO fedezte fel, amely 2014-ben feltárta az ügyet és elküldte a dokumentumot a szövetségi környezetvédelmi hivatalnak. Ez volt tehát az ügy kezdete. A Volkswagen, amely valóban csalt, csapdába esett. A média megkeverte a dolgot, a gépezet elszabadult: 48 csoportos bírósági keresetet nyújtottak be, 48 különböző államban. Az amerikai jogi hadigépezet mozgásba lendült, és a költségek a Volkswagen számára, függetlenül attól, hogy mibe került az imázs tekintetében, dollár tízmilliárdokra rúghat.

A Volkswagen (akárcsak leányvállalata, az Audi) sokat várt az Egyesült Államoktól: az amerikai piac egy új eldorádónak tűnt a német autóipari vezetőknek, akik azt remélték, hogy betelepülnek az Egyesült Államokba, élvezik a dollár előnyeit, az ottani, az európainál olcsóbb munkaerőt, hogy azután onnét exportálják az autókat vagy a különböző alkatrészeket és elemeket az európai piacra és Ázsiába. Ezt a kiváló tervet az amerikai autóipar, amely teljesen megújult a General Motorsnak juttatott szubvencióknak köszönhetően, nem nézte jó szemmel. Vajon véletlen, hogy a Volkswagen kis szoftver-ügyére fény derült? Az, hogy a Volkswagen-ügyben mi történik, azért fontos, mert bár a németek bűnösnek vallják magukat, de egy felségárulással felérő bűnt vállaltak magukra még január elején, amikor is visszautasították, hogy amerikai ügyészek és nyomozók hozzáférjenek az adataikhoz, különösen Németországban.

Tény ugyanis, hogy amikor az amerikai jogi gépezet beindul (azok a vállalatok, amelyek már „bekerültek a malomba”, tudnának róla beszélni), az amerikai nyomozók mélyre hatolnak és mindenhez hozzáférnek, levelekhez, dokumentumokhoz, stb. Márpedig a németek, a *német törvényre* hivatkozva, amely megtiltja adatok közlését az Európai Unión kívüli külföldi hatalmaknak, elutasították, hogy hozzáférést biztosítsanak a dokumentumaikhoz és a vállalat központjának belső mailjeihez. Elmennek-e a németek a végsőig, visszautasítják-e hogy engedelmesséjének az amerikai jogi felszólításoknak? Ez azzal is végződhet, hogy a Volkswagent arra kényszerítik, hogy bezárja gyárait az Egyesült Államokban. Egy nehéz következményekkel járó folyamat tanúi vagyunk.

A „fenevadon” élőködnek

Az Egyesült Államok, hatalmával visszaélve egy totális jogi arzenált fejlesztett ki. Ők döntenek el, ki kereskedhet és kivel. Eldönthetik, hogy egy versenytársat egyszerűen kiiktatnak. A francia vállalatok tudnak erről beszélni Iránnal kapcsolatban. Attól eltérően, ahogy a 80-as és 90-es években történt, hasznot húznak a dollár helyzetéből: a világon folyó tranzakciók 78 %-a dollárban történik. Mivel minden dollárban lebonyolított tranzakció átmege az Egyesült Államokon, ezzel az amerikai törvényeknek van alávetve. Ráadásul le is hallgatnak mindent: leleplezték, hogy az NSA és az amerikai szolgálatok rendszeresen mindent lehallgatnak, beleértve az államfőket is... és senki nem tiltakozott. És főleg, ez a területen kívüliség óriási üzlet is, amiből elsősorban az amerikaiak húznak hasznot. A ténylegesen kirótt bírságok kezdenek elképesztő összegeket elérni. Az amerikai bíróságok által a bankokra kivetett bírságok 125 milliárd dollár körül vannak, ennek jelentős része az amerikai bankokat érinti. Az amerikai bankokat azonban a *subprime* ügyek miatt ítélték el (persze eddig egyetlen amerikai

bankár sem került börtönbe), miközben az európai és japán bankokat az embargók megsértése miatt büntették meg. A svájci bankok súlyos összegeket fizettek azért, mert bizonyos adatokat nem közöltek időben.

A külföldi bankokra eddig 35 milliárd dollár büntetést róttak ki és úgy féltucat milliárdot az iparvállalatokra. Az első tíz, többségében korrupció miatt megbüntetett iparvállalat között, kilenc külföldi. A rekordot a Siemens tartja (800 millió dollárral), amelyet az Alstom követ (772 millió dollárral).

A pénz elsősorban az amerikai jogrendszer (a SEC, a kincstár, a DOJ) működtetésére szolgál, amelynek a kapcsolódó költségei jelentősek. Az amerikai jogrendet, a többszázezer jogi iroda *ügyvédjeit* a cégek alkalmazzák és a „fenevadon” élőködnek. Tágabb értelemben tehát a bírságokból származó pénz élte az amerikai jogrendet. Ehhez még tegyük hozzá a szabadalmi rendszert, stb. Ennek a rendszernek egy területen kívüli alkalmazása hatalmas *üzlet*, amely az amerikai jogi és igazságügyi rendszert táplálja.

A BNP Paribas-nál biztosan boldogok lesznek, akik megtudják, hogy a kifizetett rekordbírság egy részéből végre kifizetik az Egyesült Államok teheráni nagykövetségén 1979-ben túszként fogvatartottak kártalanítását. Eddig ugyanis semmit sem kapott az a több mint ötven ember, akiket 444 napon át tartottak fogva. Irán ugyanis mereven elutasította a Ronald Reagan idején megkötött egyezményben, hogy bármilyen kártérítést is fizessen (az irániak ugyanis részben azért tartották túszul vissza az amerikai nagykövetség alkalmazottait, mert az amerikaiak „túszul” ejtették a Chase Manhattan Bank-nál az iráni számlákat...). A Kongresszus a BNP Paribas büntetéséből 1-2 milliárd dollárt az egykori amerikai túsok kártalanítására szándékszik fordítani.

Még súlyosabb: az a megegyezés, amit a külföldi vállalatokkal aláíratnak, gyakorlatilag ki is szolgáltatja azokat. Az amerikai hatóságokkal kötött megállapodás ugyanis általában előírja 6 hónapra, egy évre vagy 3 évre... hogy független ellenőrök felügyeljék, hogy az elítélt vállalat az amerikai szabályoknak megfelelően *viselkedik-e*. Az Alcatel Lucent-et néhány éve korrupció miatt elítélték, egy olyan ügyben, ami a 2000-es évek elejére nyúlik vissza (az összeg jóval kevesebb, mint amennyire az Alstomot ítélték, „alig” 170 millió dollár). Ezután az Alcatel Lucent arra kényszerült, hogy három éven keresztül átadjon minden információt, amit az hasznosnak tartott a megbízása teljesítéséhez, egy független könyvvizsgálónak. Egyesek erre azt mondják, hogy az Alcatel Lucent-et néhány évig az amerikai bíróságok fosztogatták. Termelési és technikai titkok és más lényeges adatok kerülnek így idegen hatalom kezébe.

Az amerikai jog területen kívülisége lehetővé teszi az amerikai hatalom számára, hogy saját uralmát érvényesítse olyan szektorokban, amelyeket stratégiai fontosságúnak ítél.

A szerző, Jean-Michel Quatrepoint, közgazdasági újságíró, a Res Publica Alapítvány tudományos tanácsának tagja, az „Alstom, egy állami botrány – a francia ipar végső megszüntetése” c. könyv (Fayard, 2015. augusztus) szerzője. Előadása elhangzott az „Amerikai jog területen kívülisége” c. konferencián, 2016. február 1-jén.

Forrás: http://www.fondation-res-publica.org/Une-offensive-judiciaire-globale_a950.html

Fordította: Hrabák András

[i] OECD: Organization for Economic Cooperation and Development – Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet.

[ii] SEC: Securities and Exchange Commission – Értékpapír- és Tőzsd felügyelet

[\[iii\]](#) Fédération Internationale de Football Association – Nemzetközi Labdarúgó-szövetség

[\[iv\]](#) NOB: Nemzetközi Olimpiai Bizottság, franciául CIO, Comité international olympique

Pisztoly és magas sarok

Mona Chollet

Amikor 1996 és 2015 között Donald Trump volt a tulajdonosa a Miss USA szépségversenynek, megígérte, hogy „kisebb lesz a bikini és magasabb a cipősarok”. A 2005-ös versenykor így büszkélkedett: „Ha a mai műsorban egy zsenivel akarnak találkozni, akkor ne kapcsolják be a TV-t, de ha gyönyörű nőket akarnak látni, akkor nézniük kell a műsort”^[1]. A milliárdost már többször feljelentették szexuális erőszakért, egyszer egy 13 éves kamaszlányról szólt a vád. Bár állandóan saját szexuális képességével és győzelmeivel kérkedik, de 2007-ben egy olyan *reality show* gyártását tervezte el, ahol a szórakozni szerető fiatal lányokat egy intézetbe küldenek, ahol „megtanítják nekik a jó modort”^[2].

Miközben egyértelműen és közismerten lelkesedik a nőies műanyagért, ugyanakkor mélyen undorodik a nők testétől. Elizabeth Beck ügyvédnő elmesélte^[3], hogy 2011-ben egy megbeszélést félbe kellett szakítson, hogy lefejeje a tejét, Trump felállt, és vörös arccal, mutatóujjával felé hadonászva többször megismételte: „Maga undorító!”. Egy feszültebb interjúról Megyn Kelly újságírózóval^[4] a FOX-on, pedig így mesélt nagy borzongva: „A szeme vért szórt, vért szórt a ... ah, nem is mondom ki micsodája.” 2015. december 21-én, egy politikai gyűlés alkalmával, ezt a megjegyzést fűzte ahhoz, hogy Hillary Clinton kihasználta a reklám idejét és kiszaladt a WC-re: „Jól tudom hova ment. Undorító, nem is akarok erről beszélni. Nem, ne szóljanak semmit!”

Szó szerint azon versenyeznek, kinek van nagyobb

Azt hihetnénk, hogy csak álmodunk: az USA történetében az első nő, aki eljutott az elnökválasztási kampányban a jelöltségig egy olyan férfi ellen indul, aki erőteljes és nyíltan nőgyűlölő megjegyzéseivel tűnik ki. „Kijátssza a női kártyát. Enélkül semmi esélye sem lenne a győzelemre” – mondta Clinton asszonyra egy gyűlésen május 7-én. Ez nem meglepő: amikor egy kisebbségi csoport – nők, feketék, stb – egyik tagja felkerül, ünneprontóként, a politika színpadára, akkor nagyon gyakori, hogy „a szemére vetik, miszerint beveti a vitába a hovatarozása kérdését, hogy ezzel tereljék el a figyelmet a lényeges dolgokról” – figyelmeztet Jackson Katz^[5]. Pedig, mondja az esszéista, az amerikai elnökválasztáson mindig is központi kérdés volt az identitás kérdése. Csakhogy korábban ezt senki sem kifogásolta, mivel a résztvevők mind férfiak, és Barack Obama megjelenéséig, mind fehér férfiak voltak.

„A szabad világ vezetőjének választási kampánya pont olyan, mint a kamasz fiúk valamilyen népszerűségi versenye” – mondja Jackson Katz. Mint a gimiben, a „nyápic alak”^[6] a legmegvetendőbb, és ugyanúgy mint a suliban, ha valakiről látszik, hogy komoly erőfeszítéseket tesz annak érdekében, hogy jó színben tűnjön fel, az ne is számítsa kegyelemre.

1988-ban Michael Dukakis demokrata jelölt megspórolta a republikánusoknak, hogy nekik kelljen kitalálniuk mivel is tehetnék őt nevetségessé. Készítetett egy reklámfilmet, amelyben egy tankban ücsörög bukósisakkal a fején. Mint egy 4 éves kisfiú élete első dodzsemében. 2004-ben pedig John Kerry jelöltként

megpróbálta felvenni a versenyt a régi elnök, George W. Bush cowboy stílusával, és meghívta a fotósokat egy vadászeseményre Ohio-ba: a konzervatívok azonnal kinevették, mert állítólag látszott, hogy vadonatúj a zakója.

Idén viszont Donald Trump és vetélytársai a republikánus előválasztásokon sikeresen odáig jutottak, hogy szó szerint azon versenyeznek, kinek van nagyobb. Májusban Marco Rubio arra utalt, hogy a narancsos arcszínű öreg playboynak egészen kicsi pénisze van – az érdekelt ezt büszkélkedve tagadta. Korábban januárban viszont ő gúnyolta ki a floridai szenátor sarkas kicsizmáját és ezzel ellentámadásra kényszerítette ellenfelét, aki gyorsan elővette az amerikai futball és a fegyverviselés témát. Attól, hogy a vita ilyen szörnyű mélységbe zuhant, még a férfiasági téma egyik aktivistája, Dean Esmay, is megrökönyödött, és így fakadt ki: „A diákhitel buborék hamarosan kipukkad, a középosztály felszámolás alatt áll ...”^[7] Pedig őt tényleg nem lehet elnöiesedett, már szórakozni sem képes értelmiséginek nevezni. Donald Trump januárban azzal dicsekedett egy gyűlésen, hogy képes „rálőni valakire az Ötödik sugárúton anélkül, hogy emiatt egyetlen szavazóját is elveszítené.”

Erőszakos, ultraférfias pózok és témák

Mindenesetre, ha megválasztják, a „főbandita elnök” kategória típusaként, az nem lesz egy amerikai újítás. Az orosz Vlagyimir Putyin, a francia Nicolas Sarkozy (2007-2012), a filippin Rodrigo Duterte... Az első azt ígérte, hogy a WC-ig üldözi majd és ott is kiírtja a terroristákat (1999. szeptember); a második a Courneuve 4000-es lakótelepet akarta „Kärcherrel megtisztítani” (2005. június 19.), míg a harmadik, akit május 9-én választottak meg, halált ígért „százezer bűnözőnek, akiknek a holtteste a manilai kikötő halait fogja hizlalni”^[8].

Ennek az ultraférfiasságnak minden országban konkrét történelmi gyökerei vannak. Az USA-ban Richard Nixonnak jutott először az eszébe a 1970-es években, hogy felhasználja a fehér elszegényedő rétegekhez tartozó férfiak gyűlölködését. Na nem úgy, hogy visszaadja nekik azt a gazdasági méltóságot, amelytől egyébként a Republikánus Párt cinkosságával fosztották meg őket, hanem úgy, hogy a vitát az „értékek”^[9] téma felé terelték át, és így inkább az emancipált nők, a hippik és más kisebbségek ellen uszították őket.

Senkinek sem sikerült ez a stratégia jobban, mint Ronald Reagannek. Jimmy Carterrel szemben, akinek a hitelességét erősen aláásta a Teheránban, az amerikai nagykövetségen zajló végeláthatatlan túszválság (444 nap!!). Ronald Reagan úgy jelent meg 1980-ban, mint maga a megváltó. Korábbi, hollywoodi karrierje is segítette, hogy rájátsszon a cowboy szerepre, amely maga a fehér férfiaság csúcsa, amikor is egy könnyörtelen világban az igazi férfinak gyakran az erőszak fegyveréhez kell nyúlnia. „This is Reagan country” (Ez Reagan országa) hirdette egy reklám 1984-ben, azonnal érthető utalással a híres Marlboro cowboyra „This is Marlboro country”. Természetesen ennek nem sok köze volt a valósághoz. A választási kampány egyik volt stratégája mesélte el, hogy amikor Reagan Kalifornia elnöki pozíciójáért indult, akkor lovon kellett interjút adnia egy újságíróknak. Az eseményre egy jodhpur szabású nadrágban jelent meg, mert általában ezt hordta lovagláshoz. Tanácsadója teljesen kikelt magából és azonnal elküldte átöltözni: „Mindenki azt hiszi majd rólad, hogy egy keleti parti finom alak vagy. A kaliforniai választók cowboyként akarnak látni!”

A vadnyugat máskor is fel-felbukkan: a legmagasabb pozícióra jelentkezőtől elvárják, hogy egyértelműen kimutassa mennyire elszántan „védi meg a családját”. 1988-ban Dukakis akkor csúszott le végleg a politikai karrierről – amit a fent említett tankcsapda fotó már különben is rossz sínre tett – amikor arra a kérdésre, hogy mit tenne, ha a feleségét megerőszakolnák és meggyilkolnák, csak annyit válaszolt, hogy szerinte a megoldás nem a halálbüntetés. A szeptember 11-ét követő egyértelmű és erőteljes nőellenességet elemezve, Susan Faludi esszéista kimutatta, hogy a terrortámadásra válaszul az amerikaiak sorozatban állították elő „az izmos férfiak megvédik a gyenge nőket” típusú fantáziákat. Hirtelen felismerték mennyire kiszolgáltatottak és sebezhetőek, és ez felélesztette a nemzet által elsőként megélt „terror ellenes háború” emlékét vagyis: a gyarmatosítók harcát az

indiánokkal szemben. Egy másik, a propaganda igényeknek megfelelően újraírt történet pedig – a katonanő, Jessica Lynch megmentése Irakban 2003-ban – felmelegítette John Ford 1956-os *Az üldözők*^[10] c filmjét. Bush 2004-es újraválasztási kampányának klipjében az elnök egy kamaszlányt szorít a karjaiba, Ashley-t, akinek az anyukája az ikertornyok összeomlásakor halt meg, miközben a lány hangja, off-ban ezt mondja: „Ő a világ legnagyobb hatalmú embere és ő az, aki azt akarja, hogy én biztonságban legyek.”

Tudható: az erőszakos, ultraférfias pózok és témák versenyében a demokraták eleve hátrányos helyzetből indulnak. Ugyanakkor Jackson Katz egy érdekes dolgot állít: közülük sokan hagyják magukat berángatni az ellenfél ideológiai terepére – és akkor még nem is beszéltünk arról, amikor egyértelműen jobbra tolnak, mint azt Clinton asszony külpolitikai állásfoglalásai tanúsítják. Ilyenkor elkerülhetetlenül habozó és bizonytalan képet adnak magukról. Ebből a szempontból Bernie Sanders demokrata jelölt valódi törésvonalat jelent. A vermonti szenátor gátlások nélkül képviselte a baloldali értékeket és így volt képes az alsó középosztály fehér férfi választóinak egy részét visszahódítani a párt keblére (ha megengedhetünk magunknak ezt a kifejezést). Még azt a luxust is megengedte magának, hogy önmagán nevéssen. Egy kaliforniai gyűlésen, májusban, azt mondta, hogy „ő egy tipikus GQ (egy férfi lap^[11]) férfi”. Az Instagramon láthattuk, amint mosolyogva, egy élénkvrös sapkában így kiált fel: „Végre sikerült a *GQ look!*”. Egy kis humor, a tesztoszteronok óceánjában...

Fordította: Morva Judit

^[1] Andrew Kaczynski: Donald Trump said a lot of gross things about women on “Howard Stern”, BuzzFeed.com, 2016. február 24.

^[2] Steven Zeitchik: Trump’s “Lady” comes to Fox, Variety.com, 2007. június 12.

^[3] CNN, 2015. július 29.

^[4] CNN, 2015. augusztus 7.

^[5] Jackson Katz: *Man Enough ? Donald Trump, Hillary Clinton, and the Politics of Presidential Masculinity*, Interlink Books, Northampton, 2016. Az idézett anekdoták legtöbbje innét származik.

^[6] Stephen J. Ducat: *The Wimp Factor. Gender Gaps, Holy Wars, & the Politics of the Anxious Masculinity*, Beacon Press, Boston, 2004.

^[7] Hannah Levintova: Even some men’s rights activists are worried about a Trump presidency, *Mother Jones*, San Francisco, 2016. május 20.

^[8] Harold Thibault: Aux Philippines, “Duterte Harry”, le candidat à la présidence partisan des escadrons de la mort [A filippin “Duterte Harry” híve a halálbrigádoknak], *Le Monde*, 2016. február 29.

^[9] Thomas Frank: *Pourquoi les pauvres votent à droite [Miért szavaznak a jobboldalra a szegények]*, Agone, Marseille, 2013.

^[10] *The Searchers*, John Ford 1954-es indiános western filmje.
https://hu.wikipedia.org/wiki/Az_%C3%BCld%C3%B6z%C5%91k

^[11] Férfi magazin, *Gentlemen’s Quarterly*, a divatról, a nőkről és az autókról. <https://en.wikipedia.org/wiki/GQ>

Lunacsarszkij: Az öröm felfedezése

Evelyne Peiller

Az orosz forradalom kezdeti éveit élénk művészeti ^[i], különösen színházi élet jellemezte. Anatolij Lunacsarszkij (1875-1933) volt a felelőse és egyben az egyik elméleti kidolgozója az új állam kultúrpolitikájának. 1934-től a Sztálin által támogatott szocialista realizmus vetett véget a kreatív korszaknak.

A polgárháború már három éve tartott, közben kirobbant a háború Lengyelországgal is és mint Lenin hamarosan megállapítja, Oroszországot az éhínség fenyegeti: az esztétikánál fontosabb problémák vannak tehát napirenden, annál is inkább mivel tömeges az írástudatlanság. Ennek ellenére, amikor 1920-ban, Anatolij Lunacsarszkij közoktatási népbiztos, mai kifejezéssel kulturális miniszter, a következő kérdést teszi fel: „Mit tehet a forradalom a művészetért és mit tehet a művészet a forradalomért?” a kérdés teljesen helyénvalónak tűnik. A fiatal, forradalmi Oroszországban a művészet szerepét fontos kérdésnek tekintik.

Fontos, de sok gondot is okoz. Mert hogyan és ki határozhatja meg, hogy mi a valóban „baloldali” művészet? Milyen értékeket öntsön formába? Népiesnek kell-e lennie ahhoz, hogy valóban baloldali legyen? Kik legyenek a művészek, a „specialisták” vagy az amatőrök? És ez csak néhány fontos kérdés, sok más közül, amelyek egészen közelről érintik a művészet politikai meghatározását.

Lunacsarszkij sokoldalú, tehetséges ember – esszéíró, dramaturg és közismert művészetkritikus – de egyben, és elsősorban politikus, hiszen kamasz kora óta aktivista. Mivel jól tudja, hogy „az esztétikai kritika és a társadalomkritika végső soron megegyezik, vagy inkább egyazon folyamatnak két külön fázisa”, az általa elemzett művet sosem egyszerűsít le egy üzenetre. Jól tudja, hogyan képes egy metafora magával ragadni „amikor az élet szépségét daloljuk annyira megkapóan és szívbemarkolóan, ahogy maga az élet sosem lenne képes rá” ^[ii] – írja egy tanulmányában. Felismeri és elfogadja a művészet különleges, egyedi jellegzetességét, azt hogy a mű alkotása közben felszabaduló belső erők az alkotót olyan irányba is elvihetik, amelyekkel tudatosan szemben áll – és sosem tagadja meg ezeket a belső erőket. Lunacsarszkij ezzel a művészet-értelmezéssel dolgozza ki a művészetek feladatáról szóló – egyébként izgalmas és lelkesítő – politikai állásfoglalásait.

E rendkívül rövid, de gyönyörű és feszült korszakban Lunacsarszkij állandó viták keresztüzében áll. A színház körül bontakoznak ki a legélesebb viták: ha már egy új korszak kezdődik, le kell-e számolni a polgári művészettel és helyére kell-e állítani a munkás művészetet? Meg kell-e őrizni a régi klasszikusokat vagy a forradalmi modernitáshoz új formákat kell-e kitalálni a munkásosztálynak és a munkásosztállyal? A forradalmi modernitás hívei is sokfélék. Vannak a különféle avantgárd csoportok és iskolák, lelkesek, sokszor zseniálisak, mozgalmasak és találékonyak, különösen a futuristák. „Lelkemben nem őszült meg egyetlen szál haj, benne vénecske gyöngédség nem terem!” ^[iii] – írja egyik hírnökük, Vlagyimir Majakovszkij a Nadrágba bújt felhő Előhangjában. A Futuristák című lap 1918-ban megjelent első (és egyben utolsó) számában bejelentette: „A forradalom tartalma (szocializmus, anarchizmus) elképzelhetetlen a forma (futurista) forradalma nélkül.” Radikális látásmód, amely azt követelte, hogy vessenek véget a régi világnak, az elavult kifejezési formáknak és arról álmodott miszerint megszűnik a szakadék a művészet, amely állandó alkotás, és az élet között. Mint a festő és szobrász Alexandr Rodcsenko 1921-ben kinyilatkozza, „le azzal a művészettel, amely menekvés az élet elől, egy olyan élet elől, amelyet nem érdemes élni. A tudatos és szervezett élet és alkotás: ez a modern művészet.”

De nemcsak a futuristák keresik a forradalmi művészetet. Ezt keresi a Proletkult is, „a népkultúra erős, sokirányú és független eszköze, melyet a kommunista aktivisták éltetnek”. A Proletkult művészeti mozgalom célja nem kevesebb volt, mint segíteni és előre vinni „a munkások életfeltételeinek megfelelő elvek érvényesülését a kultúrában ^[iv]”. Megfogalmazásuk szerint: lehetőséget kell teremteni a proletároknak, hogy képesek legyenek a saját kultúrájukat létrehozni és a fikciók helyébe az élet valóságát ültetni. A Proletkult, miközben szorosan kapcsolódik a futurizmushoz is, saját szekciókat hozott létre a színház, a vers, az építészet területén. A mozgalom keretében országsszerte több ezer klub működött, ahol lelkesen vitáztak a legkülönbözőbb kérdésekről, így például az agitprop-ról. A mozgalom „kék köpenyesei” munkaruhában, táblákkal és maszkokkal mesélik el a történelmi eseményeket. Közismert és közkedvelt a Fiatal Munkások Színháza (TRAM), ahol így határozzák meg a „kulturális szervezők” feladatát: művészi oktatást nyújtani a fiataloknak. Eközben a másik oldalon – ha lehet ezt mondani – a hagyományos színházak repertoár alapján állítják össze a programjukat, elsősorban a művelt publikum számára.

Miközben értelmiségi aktivista körökben, Lenin és Trockij ^[v] részvételével, élénk ideológiai viták zajlanak, Lunacsarszkij feladata lesz, hogy konkrét döntéseket hozzon. A színházak államosítása már 1919-ben megtörténik, ez adja a hátteret Lunacsarszkij dialektikusan okos elméletének, melynek kidolgozása közben vitázik Leninnel is. (Vlagyimir Iljics ugyanis inkább elzárkózna az újításoktól.) A lényegét már 1920-ban bejelenti: „Az állam nem akarja rákényszeríteni a művészekre se a forradalmi elképzeléseket, se az ízlésbeli választást. Hiszen ez csak a forradalmi művészet karikatúráját hozná létre.” Mint mondta: „a művészet legfontosabb eleme a művész legbelsőbb önkifejezésének őszintesége”.

Ebből kiindulva próbálja megvetni az alapjait a forradalom színházának, arra építve, amit a mű szerepéről gondol: „A színház az öröm birodalma. (...) Képes éreztetni a teljes boldogság leírhatatlan szépségét – már amennyi boldogság megengedett az embereknek.” Sőt „a boldogság pillanataiban meghatványozza az örömet, máskor, amikor ritka a boldogság, megteremti”. Az öröm a klasszikus művekben is benne van, még akkor is, ha ezt az újítások hívei nem akarják elismerni. A művészet mindig a nehéz élet alól való felszabadulás utáni vágyról szól, a nagy „polgári” művészek is kifejezik, tudatosan vagy sem, az uralkodó osztállyal szembeni ellenállásukat. Lunacsarszkij tehát, a lelkes modernisták ellenében, akik a múltat végképp eltörölni akarják, kiáll a klasszikusok újrajátszása mellett, de egy olyan szabad értelmezésben, amely megmutatja felszabadító szellemüket: áruljuk el a hagyományos értelmezést, találjunk rá az alkotás örömére!

Ez a vélemény úgy tűnik megegyezett Lenin álláspontjával is: „Az emberiség fejlődése alatt létrehozott kultúra tökéletes ismerete, majd átalakítása lesz csak képes megteremteni a munkások kultúráját ^[vi]”. Miközben tehát támogatja „a proletariátus integrációjának folyamatát az emberiség kultúrájának teljességébe”, Lunacsarszkij azt is felveti: „miért kell egy osztályt támogatnunk és miért nem inkább az egész emberiséget?”.

Ez a kérdésselvetés vezeti el a realizmus egy váratlan meghatározásához.

Lunacsarszkij erőteljesen tagadja „a marxizmus kis „katekizmus” típusú értelmezését, amely teljesen idegen a marxizmus-leninizmus nagy szimfóniájától”. Azt például, hogy elég lejátszani az Internacionálét, esetleg felcímkezett bábokként felmutatni a vörös katona, vagy az élősködő kapitalista alakját. De ugyanígy tagadja, hogy összekeveredjen az amatőrök munkája – akik élő kiáltványokat jelenítenek meg – a színházzal, amely megpróbál „a valós életnél realisabb valóságot bemutatni”. Ne legyünk realisták, a szó szigorú értelmében – mondja Lunacsarszkij. Legalábbis ne úgy, ahogy Konsztantyin Sztanyiszlavszkij csinálja, aki Csehov rendezéseiben lelkesen figyel oda az élet minden részletére, a „hétköznapi apróságaira”. Amit Lunacsarszkij támogat, az egy olyan realizmus, ami beépíti a fantasztikum hiperboláját, a karikatúrát, a groteszket, s a játékosság örömét a forradalom színházába.

Ezt a realizmust állítja a színház szolgálatába, és erre nyújt lehetőséget a Meyerholddal [\[vii\]](#) végzett közös munka. A futurista, és gyakran szélsőbalosnak nevezett Meyerhold – aki akkoriban Európa egyik legkreatívabb rendezője – Lunacsarszkij vitapartnere, így vele beszél meg a különböző formalista trükköket. A forradalomról szóló első szovjet művet Majakovszkij 1918-as Buffó-misztériumát, Mayerhold rendezte 1921-ben, a díszleteket Kazimir Malevics festette. Sajátos módon a technikusok is a színen vannak és a színész a „színtér munkása”. Bár a darab csak közepes sikert arat, úgy jelenik meg az akkoriban eléggé magányos Lunacsarszkijnak, mint gyönyörű előfutára annak, amit a jövőtől remélni lehet.

Feszültségekkel terhes időszak volt az a néhány év, amikor még lehetséges volt hidat húzni a művészi avantgárd és a politikai avantgárd között, és kritikai vizsgálat tárgyává tenni a múlt örökségét. Veszélyeztette azoknak a „kispolgári konzervativizmusa”, akik nem voltak képesek megérteni, hogy egy olyan reakciós szerzőt, mint Nyikolaj Gogolt, hogy lehet a forradalmi esztétika eszközeivel feldolgozni, mint azt Mayerhold A revizor rendezésekor tette. És veszélyeztette, az az idealizált és merev munkásosztály koncepció, amely „a nép nevében” megfosztotta volna a színházat attól a szereptől, hogy „vagy felháborodást, vagy a valóságra ismerést” kell kiváltania a nézőkből.

Lunacsarszkij időnként Leninnel is összeütközésbe került. Egy „Don Quijote”, hogy Varlam Salamovot, a gulágot megjárt író idézzük, aki tárgyalt a Cenzúra Bizottsággal (például Mihail Bulgakov érdekében), sőt Trockijt kritizálta – bár akkor már Sztálin volt hatalmon. Kiállt az „elkötelezett” színház mellett, de a forradalom sokszínű realizmusa neki nem azt jelentette, hogy a művészet leegyszerűsíthető a propaganda szintjére. Persze való igaz, hogy a Majakovszkij-i tehetségű dramaturgok ritkán születnek.

A véleménykülönbségek végig fennmaradnak. 1932-ben a Kommunista Párt központi bizottságának rendelete feloszlatta a Szovjetunióban működő összes író- és művészcsoportot és helyette egy egyesült szakszervezetet állított fel. 1934-ben Andrej Zsdanov az írók első kongresszusán kijelenti: az írók feladata az, „hogy legyenek a szocializmus szellemében ideológiai és nevelő hatással a dolgozókra”. Egy rendelettel tehát megszületett a szocialista realizmus. Trockijt 1929-ben kiutasítják, Majakovszkij 1930-ban öngyilkos lesz, Meyerholdot 1940-ban kivégzik. Lenin 1924-es halálát követően Lunacsarszkij távol tartja magát a pártot megrázó döntő csatáktól, 1929-ben mégis lemondjatják, majd pár év múlva, 1933-ban meghal. Ellenfelei mindent megtesznek, hogy az utókor elfeledje őt. Talán azért, hogy csak Zsdanovra emlékezzenek...

Valamikor Majakovszkij ezt írta:

Ki a több? A költő,

vagy a mérnök,

aki anyagi

javakhoz juttatja az embereket?

Egyformák.

A szívek zúgó motorok,

hajtóerő a lélek is, – vezet.

Egyek vagyunk!

A munkástömegben bajtársak,

testben-lélekben proletárok.

Csakis együtt

szépíthetjük meg a világot. [\[viii\]](#)

[i] A Jekatyarinburgi Múzeum orosz avantgárd gyűjteményét 2016 elején láthattuk a Nemzeti Galériában.

[ii] Anatole Lounatcharski: *L'Esthétique soviétique contre Staline [Szovjet esztétika Sztálin ellenében]*, Delga, Párizs, 2005.

[iii] Eörsi István fordítása <http://mek.oszk.hu/00400/00436/00436.htm#d6831>

[iv] Claude Frioux: Lénine, Maïakovski, le Proletkult et la révolution culturelle [Lenin, Majakovszkij, a proletkult és a kulturális forradalom], *Littérature*, n° 24, Párizs, 1974.

[v] Lásd.: Lénine: *Sur l'art et la littérature [A művészetről és az irodalomról]*, ismerteti Jean-Michel Palmier, Union générale d'éditions (UGE), coll. « 10-18 », Párizs, három kötet, 1975-76. és Léon Trotsky: *Littérature et révolution [Irodalom és forradalom]*, UGE, Párizs, 2000.

[vi] Lénine, *op. cit.*

[vii] Meyerhold vagy Mejerhold – magyarul mind a két írásmód gyakori.

[viii] Majakovszkij: Költő–munkás, Mácza János fordítása.

Impresszum

Szerkesztőbizottság

Ádám Péter
Czöndör Gyula
Ferwagner Ákos
Hajdú János
Hegyi Gyula
Hrabák András
Lugosi Győző
Morva Judit
Simon Gergely
Sipos János
Tamás Gáspár Miklós
Drechsler Ágnes

Olvasószerkesztőink:
Balla Zoltán - Gyarmati-Szabó Éva - Posváncz Etelka

e-mail: info@magyardiplo.hu

Kiadó: **Közép-Európai Fejlesztési Egyesület**
ISSN 2061-3083

Magnet Bank

IBAN: HU03 1620 0106 1160 5434 0000 0000

Magyar bankszámlaszám: 16200106-11605434

SWIFT: HBWEHUHB

az egyesület bejegyzett címe: 1088 Budapest, Múzeum u. 7. Kossuth Klub

adószáma: 18270916-1-42

Lapunkat rendszeresen
szemlézi a megújult

www.observer.hu